

סקס, מוות וצביעות: "ורד לאמילי" מאת ויליאם פוקנר

אילנה שילה

צביעות היא אחותו התאומה של המוסר ובת לווייתה הנאמנה של האידאולוגיה. דרום ארה"ב - חברה דתית-שמרנית, גזענית ופטריארכלית - היה, וכנראה עודנו, כר פורה במיוחד לביטויי צביעות. הצדקנות וההתחסדות, שהם מאושייתיו של מיתוס הדרום האמריקני, נחשפים בהדרגה בסיפורו המופתי של ויליאם פוקנר, "ורד לאמילי".

בפטיסטים ומתודיסטים, קרי פרוטסטנטים אדוקים במיוחד (Caron, 8). הדרום חי ונשם את סיפורי התנ"ך והברית החדשה והתושבים הלבנים גייסו את הסיפורים הללו למתן גושפנקה דתית לעבדות. בתורה נאמר שבני ישראל החזיקו בעבדים; בברית החדשה ישו אינו מתבטא בגנות העבדות; פאולוס, לעומת זאת, מורה לעבדים לציית לאדוניהם. כל הגורמים הללו נרקחו לאידאולוגיה המציגה את העבדות כמצוות אלוהים. במקביל התפתחה התפיסה של השחורים כילדים מגודלים חסרי בינה, החבים לאדוניהם הכרת תודה על ההכוונה והשגחה שהם זוכים לה.

הדת סיפקה לפיכך בדרום כסות ערכית לאינטרסים כלכליים של בעלי המטעים, אשר היו זקוקים לכוח עבודה זול. העבדות מצאה צידוק אידאי נוסף במיתוס הדרום האמריקאי, כפי שהונצח בספרות הקנונית ובתרבות הפופולרית. מרכיביו של מיתוס זה הם סטראוטיפים של מגדר וגזע: "היפהפייה הדרומית", "הג'נטלמן הדרומי", "הכושי הנאמן", וה"ביג מאמה", האומנת השחורה טובת הלב. דמויות דמיוניות אלה התגוררו באחוזות אשר גבירותיהן בלטו ביופיין ובעידון, אדוניהן הצטיינו באומץ, כבוד ונימוסים טובים, ובני שני המינים גם יחד נהנו משירותיהם המסורים של שחורים ילדותיים, המכירים לאדוניהם טובה עמוקה על ההכוונה וההשגחה שהם מואילים להעניק.

ההתנשאות הפטריארכלית, האמונה בעליונותו המולדת של הגבר הלבן, באה לידי ביטוי הן ביחס לשחורים והן ביחס לנשים. הג'נטלמן הדרומי, כמו האביר מימי הביניים, מעריך במופנן את גבירתו ושומר על כבודה ותומתה. אולם אידאל ה-southern belle, היפהפייה הדרומית, כפי שהונצח בדמותה של מלאני בחלף עם הרוח או של דיזי בגאטסבי הגדול, מקבע סטראוטיפ של חולשה ופסיביות נשית. אין זה

צביעות היא אחותו התאומה של המוסר. ככל שהנורמות המוסריות שהחברה מנסה לאכוף הן נוקשות יותר ומנוגדות יותר לטבע האנושי, כך עולה מפלס הצביעות של חברה. בקהילות דתיות, להט ההטפה לפרישות מינית עומד ביחס ישר למספר מקרי הפדופיליה – ראו השערוריות האחרונות בכנסייה הנוצרית. אנגליה הוויקטוריאנית, אשר התעלמה במופנן מקיומו של הגוף, ידעה פריחה חסרת תקדים של ספרות פורנוגרפית. ו"רבנים" המתמחים בקמיעות, קללות וברכות מאמינים שהמזל יגיע מהר יותר אם הלקוחה תעניק להם מחסדיה.

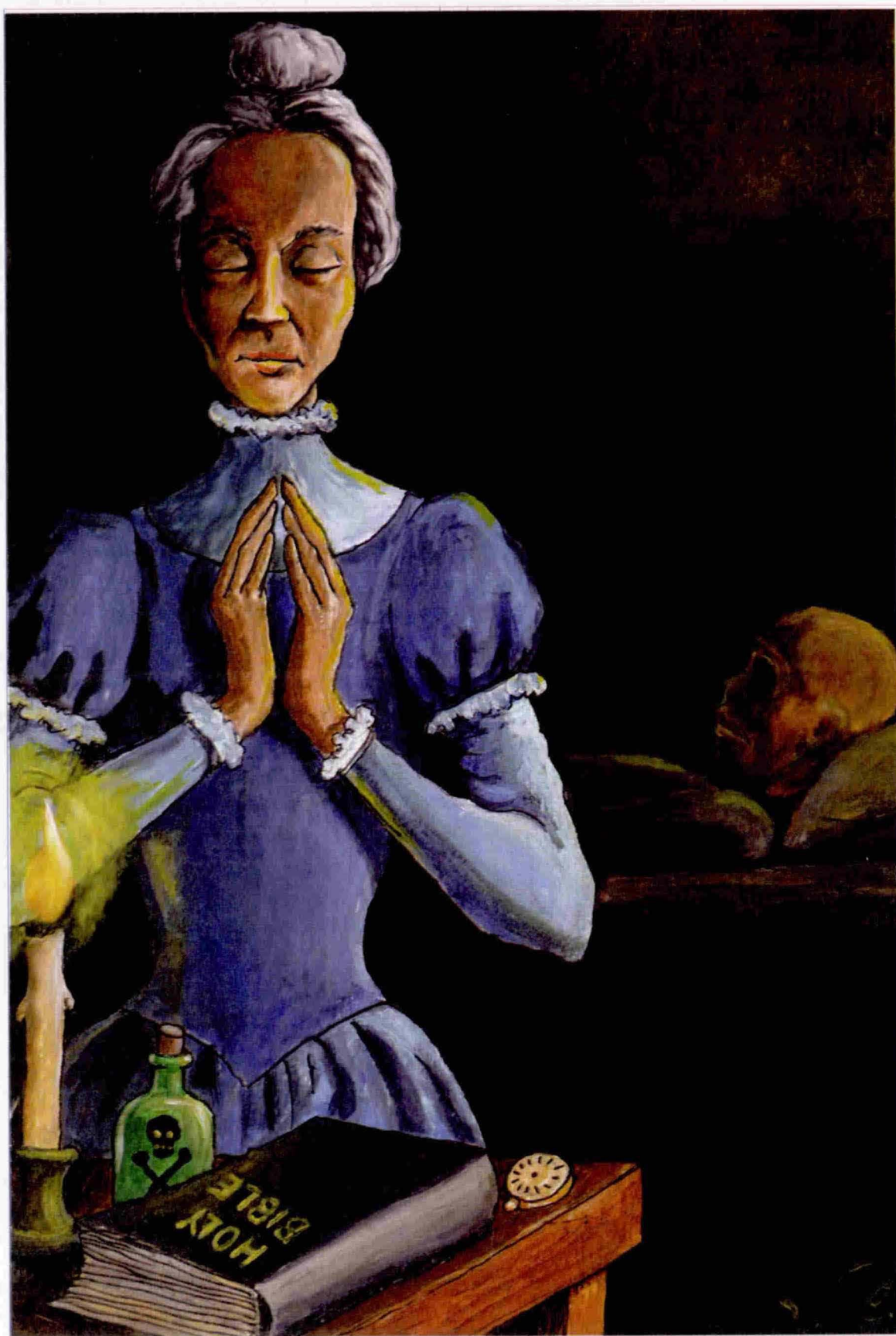
צביעות היא גם בת לווייתה הנאמנה של האידאולוגיה. מעשי העוולה הנוראים ביותר נעשו בחסות רעיונות נעלים, או נעלים כביכול, אשר העניקו להם לגיטימציה. המהפכה הצרפתית המציאה את הגיליוטינה על מנת להגן על עקרונות החופש, השוויון והאחוזה. שיטות התחקור של האינקוויזיציה, או חיסול האינדיאנים וכיבוש המערב בארה"ב הוצגו כרע הכרחי בדרך ליעד האולטימטיבי – הגשמת רצון האל והגשמת גורלה של אומה, בהתאמה. פרט לנטייה לקדש את האמצעים למען המטרה, אידאולוגיות נוטות גם להציג תועלת סובייקטיבית כטוב המוחלט. כך נתפס חיסול מתנגדי המהפכה בצרפת כמחיר הכרחי לכינון חברה צודקת וסיפוח שטחי המערב כשלב בלתי נמנע בהגשמת גורלה של אומה.

דרום ארה"ב היה, וכנראה עודנו, כר פורה במיוחד לביטויי צביעות. זוהי חברה דתית-שמרנית, גזענית ופטריארכלית, שלוש תפיסות עולם משיקות, אשר כולן כאחת מסוות חוסר שוויון באצטלה של מערכת ערכים מוצקה. הדת הייתה מאז ומעולם גורם מרכזי במדינות של "חגורת התנ"ך". במפקד אוכלוסין אשר נערך בשנת 1906 בדרום ארה"ב נמצא ש-96.6% מהאוכלוסייה הלבנה היו פרוטסטנטים, ו-90% היו

41

צביעות

איור: ריצ'רד שילה

מקרה שפריט הלבוש החשוב ביותר של הנערה הדרומית הוא המחוך – אביזר הכולא אותה באופן פיזי בתוך גבולות בלתי אפשריים.

הצביעות המובלעת באתוס השמרני, הגזעני והפטריארכלי של הדרום מוצאת ביטוי סמלי בסיפורו המופתי של ויליאם פוקנר, "ורד לאמילי", אשר נכתב בשנת 1930 ופורסם מאז באין ספור אנתולוגיות של סיפורי מתח ואימה. ואכן, על פניו זהו סיפור אימה גותי, הפותח בתיאור הלווייתה של מיס אמילי, והמסתיים בגילוי גוויית ארוסה המת בחדר השינה שלה. מיס אמילי, אשר הייתה בחייה "מסורת, מושא דאגה והוקרה", רצחה את אהובה ובילתה את לילותיה לצד הגווייה במשך שלושים שנה. המעבר מההוקרה המפורשת הנמסרת בתחילת הסיפור לאימה המבצבצת בסופו מקעקע את מיתוס העבר האידילי, שהוא המורשת הקולקטיבית של מדינות "חגורת התנ"ך".

"ורד לאמילי" הוא סיפור דיוקן – דיוקנה של אישה ודיוקנה של חברה. החברה המתוארת היא זו של עיירה דרומית ששמה ג'פרסון, עיירה החיה בתפר שבין העבר להווה, בשנים שלאחר מלחמת האזרחים. הפער בין העבר להווה – העבר כפי שבני ג'פרסון זוכרים אותו וההווה כפי שהם חווים אותו – נמסר באורח מטפורי באמצעות שינויים שחלו בחזות ביתה של הגיבורה. בית זה, אשר היה "לבן בשעתו, עטור כיפות גג, צריחים ומרפסות עם פיתוחים בסגנון (...) קליל", ואשר ממוקם, לדברי המספר, "במה שנחשב פעם הרחוב המובחר שלנו", כיום "זוקק את זקנתו הגנדרנית והעיקשת מעל קרונות הכותנה ומשאבות הבניין – מחזה מכוער בלב מחזות מכוערים".

הניגוד בין כיעור ההווה ליופיו המרגש של העבר הוא מוטיב העובר כחוט השני בספרות הדרום. התמונה האידיאלית של חיי האצולה הדרומית לפני מלחמת האזרחים התאפיינה לא רק בממד אתי – כפי שבא לידי ביטוי בסטראוטיפ הג'נטלמן האבירי או האדון אציל הנפש – אלא גם בממד אסתטי. הפן האסתטי בא לידי ביטוי בתפיסה מיתית של מקום רב יופי השרוי מחוץ לגבולות הזמן. התפעמות זו מיפעת העבר מהדהדת בסיפור ידוע אחר של פוקנר, Barn Burning. גיבור הסיפור, ילד בן תשע אשר אביו שורף לסיפוקו את בתי העשירים שהוא מוצא אצלם פרנסות מזדמנות, רואה לראשונה את בית האחווה החדש שאליו הגיעה משפחתו הנודדת. למראה הבית חווה הילד תחושת התעלות, אמונה פנימית שלאנשים הללו אביו לא יוכל להזיק, כיוון שיופיו השלו והנצחי של המקום מגן על דייריו מכל רע. רגש דומה מתעורר בלבו של ג'וליאן, גיבור סיפורה של פלאנרי אוקונור "Everything that Rises Must Converge". ג'וליאן הצעיר מחשיב את עצמו כאינטלקטואל

דרומי ליברלי, החף מדעות קדומות, והוא מתייחס בביטול לסיפוריה הנוסטלגיים של אמו על עברה המפואר של אחוזת משפחתה. אולם ביטול זה הוא חיצוני גרידא, חלק ממערכה כוללת שהוא מנהל נגד אמו ונגד עולם העבר שהיא מייצגת בעיניו. בינו לבינו אין ג'וליאן יכול לחשוב על בית העבר ללא צער וכמיהה עמוקה.

ביתה של מיס אמילי גרירסון הוא אזכור סמלי תמציתי ליפעה המיתית של העבר. כך גם גבירתו. המספר, המייצג את קולם של בני העיירה, רואה באמילי אנדרטה שקרסה, סמל לעבר המפואר של הדרום אשר נמחק באחת במלחמת האזרחים. אולם העבר לא היה מעולם מפואר – בסיפורו של פוקנר הוא מתקשר עם טירוף, ריקבון ומוות. מיס אמילי הרי הרעילה את מחזרה וישנה לצד הגווייה עד סוף ימיה.

טירופה של גיבורת הסיפור מבצבץ בהדרגה מתוך דברי ההוקרה של המספר. כאשר משלחת של נכבדי העיר מגיעה לביתה בתביעה לתשלום מסים, מתנגדת אמילי בתוקף ומפנה אותם אל קולונל סרטוריס, שהיה ראש העיר ג'פרסון, אכן פטר את אמילי מתשלום מסים מיום פטירת אביה; אולם "בני הדור הבא, בעלי התפיסות המודרניות יותר" אינם שבעי רצון מהסדר זה. אמילי אינה מבחינה בחילופי הדורות. היא חיה מחוץ לזמן, בתוך בית אפלולי המדיף "ריח אבק של מקום שלא נעשה בו שימוש", עדויה בשעון זהב סמוי מן העין וכל כולה "תפוחה וחיוורת, כמו גוף שהיה שקוע זמן רב במים עומדים".

מים הם אחת המטפורות הקוגניטיביות לתפיסת הזמן: "כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא", כתב קהלת, במשל לחיי אנוש. כמו המים, כך גם הזמן זורם; שלא כמו המים, הזמן אינו עומד. אך הזמן עומד עבור מיס אמילי. היא מסרבת להכיר בשתי התוצאות המובהקות ביותר שהזמן מחולל – שינוי ומוות. היא מסרבת להודות במוותו של קולונל סרטוריס, במוותו של אביה ובמוותו של אהובה, אותו הביאה במו ידיה. ואם סירוב כזה עשוי להיראות הרואי, כפי שרומז המספר כשהוא מתאר את אמילי כ"מושא הוקרה", באותה מידה הוא גם פתטי ונידון לכישלון. באורח פרדוקסלי, המתכחש למוות גוזר על עצמו מיתה בעודו בחיים.

חייה של אמילי הם מופת של דבקות בעבר; דבקות בעבר, רומז פוקנר, גובלת בנקרופיליה. יתר על כן, העבר הספציפי של אמילי ובני דורה אינו ראוי שידבקו בו. מסקנה זו אינה נמסרת רק באופן מטפורי, על ידי זיהוי של גיבורה מוכת שיגעון עם עולם מוכה שיגעון, אלא נתמכת גם על ידי סיפור העלילה. וכמו במציאות, כן גם בעולם הבדוי, שני מוקדי הבעייתיות המוסרית הם גזע ומגדר. שתי הפרספקטיבות הללו גם יחד מוצאות ביטוי תמציתי בצו אשר חוקק בזמנו הקולונל סרטוריס, צו שאסר

מקורות

(1993). ורד לאמילי: מסתורין ואהבה, סיפורים מטובי הסופרים בעולם, בחרה והפיקה: רוסמן, מ. תל אביב: הוצאת עקד/נונים.

Caron, T. P. (2000). *Struggles Over the Word: Race and Religion in O'Connor, Faulkner, Hurston and Wright*. Macon, GA: Mercer University Press.

Meriwether, J. B. & Millgate, M. (Eds.) (1980). *Lion in the garden: Interviews with William Faulkner*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Perry, M. (1979). Literary dynamics: How the order of a text creates its meanings." *Poetics Today*, 1(1-2).

על נשים כושיות לצאת לרחוב ללא סינר. מקומה של האישה, האמינו אבות העיר, הוא במטבח; ושל האישה הכושית, על אחת כמה וכמה. אביה של מייס אמילי היה שותף לאמונה זו והוא דחה את כל מחזוריה של בתו באמתלה שאינם ראויים לה, שהוא מונע למעשה על ידי הרצון להשאיר את אמילי לצדו. בתמונה מתקופת נעוריה של הגיבורה העולה בזיכרוננו של המספר מצטיירת דמותה של נערה דקיקה וצלליתו של אביה, פשוט רגליים באדנות ואוחז בשוט. אחרי שנים, כאשר אמילי תחלוף בג'פרסון בכרכרה נהוגה בידי אהובה, יאחז גם הוא בידי האחת את מושכות הסוס ובשנייה את השוט.

בחברה דתית, נזענית ופטריוארכלית, הגבר הלבן הוא האוחז במושכות והמניף את השוט. האישה הכושית יוצאת לרחוב לבושת סינר; האישה הלבנה מסתגרת בבית, עדויה בשעון שעמד מלכת. בעולם זה, שקפא בו הזמן, רק הצביעות היא חוצת דורות. המספר מצהיר אמנם בפני הקוראים על הוקרתה הנצחית של העיירה לבת גרירסון, אולם בפועל לא עשו בני העיר דבר על מנת לעזור לה. כאשר מצאה אמילי לבסוף אהוב והחלה להיפגש עם הומר בארון, פועל שכיר מהצפון שהיה גם חובב גברים, הלשונות הרעות לא פסקו ללהג. לא יעלה על הדעת שבת גרירסון תמצא את אושרה עם פועל פשוט, ינקי והומוסקסואל - שלוש קטגוריות המצויות מחוץ לשכבה ההגמונית של המבנה החברתי. למרבה הבושה, נראה היה גם שהוא נטש אותה. ולכן, כאשר ביקשה אמילי מהרוקח את הרעל החזק ביותר, הוא לא באמת האמין שהיא מייעדת אותו לעכברים. ככל הנראה חשד שאמילי תתאבד - ומכר לה את הרעל. כיוון שבדרום, המוות עדיף על חיי קלון.

כאשר שהה בסיבוב הרצאות ביפן, נשאל פוקנר לפרש שמו של הסיפור. "ורד הוא מחוות הוקרה", השיב, "כמחווה לגבר, הייתי מרים כוסית סאקה; לאישה, אני מושיט ורד". פרשנות זו נרמזת גם מדברי המספר. אך המספר אף הוא דמות בדיונית, והטקסט המורכב של פוקנר מצביע על משמעות הפוכה לשם הסיפור. כמו בשירו הידוע של ויליאם בלייק, *The Sick Rose*, גם הוורד שמושיט לאמילי בן עירה הוא ורד חולה.

